

Informacje dotyczące roli zakładowych organizacji związkowych w kształtowaniu bezpieczeństwa i higieny pracy

Konsultacje

O ile działalność partnerów społecznych na rzecz kształtowania warunków pracy na szczeblu krajowym obejmuje przede wszystkim różne formy wpływania na treść prawodawstwa kształtującego te warunki, o tyle na poziomie zakładu pracy rola partnerów społecznych jest realizowana poprzez reprezentowanie interesów pracowniczych przed pracodawcą. Interesy te mogą być reprezentowane albo w obligatoryjnej procedurze informacyjno-konsultacyjnej albo w prowadzeniu rokowań zbiorowych zakładowych lub ponadzakładowych, a także w procedurze rozstrzygania sporów zbiorowych. W ustawodawstwie polskim w zakresie kształtowania bezpieczeństwa i higieny pracy w zakładzie pracy reprezentacja pracownicza ma charakter dwukanałowy. Przepisy nie precyzują, że przedstawicielem pracowników w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy musi być członek związku zawodowego. Jednak ustawodawca zakłada swoiste pierwszeństwo związków zawodowych poprzez powierzenie mu wyboru przedstawiciela. Dopiero gdy w zakładzie pracy nie działają związki zawodowe wyboru dokonuje się w trybie przyjętym w zakładach pracy. Charakter uprawnień przedstawicieli pracowników (związków zawodowych) przewidzianych w Kodeksie pracy w zakresie kształtowania bezpieczeństwa i higieny pracy obejmuje przede wszystkim: obowiązek pracodawcy przeprowadzenia konsultacji; możliwość przedstawienia przez przedstawicieli pracowników (związki zawodowe) pracodawcy wniosków w sprawie eliminacji lub ograniczenia zagrożeń zawodowych, składania wniosków o przeprowadzenie kontroli do Państwowej Inspekcji Pracy. Rola przedstawicieli pracowników, a szczególnie charakter uprawnień zmienia się w większych zakładach pracy zatrudniających więcej niż 250 pracowników. W tym przypadku bowiem pracodawca ma obowiązek powołania komisji bezpieczeństwa i higieny pracy, w której uczestniczą w równiej liczbie przedstawiciele pracodawcy i pracowników. Na forum komisji bhp dodatkowo poza konsultacjami i możliwością przedstawiania wniosków co do stanu bhp w zakładzie pracy, przeprowadzane są przeglądy warunków pracy, okresowe oceny bezpieczeństwa i higieny,

opiniowane podejmowane przez pracodawcę środki zapobiegające wypadkom przy pracy i chorobom zawodowym. Celem konsultacji jest osiągnięcie kompromisu, który zapewni bezpieczne i higieniczne warunki pracy. Jednakże, w odróżnieniu od negocjacji, strony nie muszą dojść do porozumienia, co de facto prowadzi do tego, że pracodawca po wysłuchaniu argumentów stron podejmuje decyzje w sprawach będących przedmiotem konsultacji. Do takich spraw w dziedzinie bezpieczeństwa i higieny pracy, które pracodawca musi obowiązkowo skonsultować z przedstawicielami pracowników należą:

- 1) zmiany w organizacji pracy i wyposażeniu stanowisk pracy, wprowadzenie nowych procesów technologicznych oraz substancji chemicznych i mieszanin, jeżeli mogą one stwarzać zagrożenia dla zdrowia lub życia pracowników,
- 2) ocena ryzyka zawodowego występującego przy wykonywaniu określonych prac oraz informowania pracowników o tym ryzyku,
- 3) tworzenia służby bhp lub powierzania wykonywania zadań tej służby innym osobom oraz wyznaczania pracowników do udzielania pierwszej pomocy, a także wykonywania działań w zakresie zwalczania pożarów i ewakuacji pracowników,
- 4) przydzielanie pracownikom środków ochrony indywidualnej oraz odzieży i obuwia roboczego.

Jest to zakres minimum, co oznacza, że do konsultacji mogą być wprowadzone również inne, nie wymienione w przepisach sprawy związane z tematyką bezpieczeństwa i higieny pracy. Tematykę spraw przedstawionych do konsultacji mogą ustalać zarówno pracodawca, jak też sami pracownicy lub ich przedstawiciele.

Kształtowanie treści regulaminu pracy

Zakładowe organizacje związkowe mają również istotny wpływ na kształtowanie warunków pracy przy ustalaniu regulaminu pracy. Wprawdzie regulamin określa prawa i obowiązki pracodawcy i pracowników związane z porządkiem w zakładzie pracy, ale w wielu punktach jego treść odnosi się bezpośrednio do bezpieczeństwa i higieny pracy. Dotyczy to przede wszystkim wyposażenia pracowników w narzędzia pracy i materiały, w odzież i obuwie robocze oraz środki ochrony indywidualnej i higieny osobistej, wykazu prac wzbronionych młodocianym oraz kobietom w zakładzie pracy, obowiązków dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy oraz ochrony przeciwpożarowej, w tym sposobu informowania pracowników o ryzyku zawodowym, które wiąże się z

wykonywaną pracą. Regulamin pracy musi być uzgodniony przez pracodawcę z zakładową organizacją związkową. Jednakże, w przypadku gdy treść regulaminu nie zostanie uzgodniona z zakładową organizacją związkową w ustalonym przez strony terminie (dzieje się tak w przypadku gdy działające w zakładzie pracy organizacje związkowe nie mogą dojść do porozumienia co do treści zapisów w regulaminie) regulamin ustala pracodawca.

Kierowanie społeczną inspekcją pracy

Bezpośredni wpływ na kształtowanie warunków pracy w zakładzie pracy ma społeczny inspektor pracy. Społeczna inspekcja pracy powołana została w 1950 r. Obecnie działa w oparciu o ustawę z 1983 r. wg której powołana została w celu zapewnienia związkom zawodowym warunków do sprawowania skutecznej kontroli przestrzegania przepisów prawa pracy. Społeczna inspekcja pracy mimo, że kierowana jest przez zakładowe organizacje związkowe reprezentuje interesy wszystkich pracowników w zakresie zapewnienia bezpiecznych i higienicznych warunków pracy oraz ochrony uprawnień pracowniczych. Społecznym inspektorem pracy może być każdy pracownik danego zakładu pracy o ile jest członkiem związku zawodowego. Zakładowa organizacja związkowa może odstąpić od wymogu członkostwa w związku społecznego inspektora pracy. Jednakże w każdym przypadku musi to być pracownik zakładu pracy posiadający wiedzę i znajomość zagadnień wchodzących w zakres działania społecznej inspekcji pracy, co najmniej pięcioletni staż pracy w branży (obecnie gałęzi gospodarki) do której należy zakład i dwuletni staż pracy w zakładzie. Struktura społecznej inspekcji pracy w zakładzie pracy uzależniona jest od wielkości i struktury organizacyjnej zakładu i może składać się z zakładowych społecznych inspektorów pracy, oddziałowych(wydziałowych) społecznych inspektorów pracy, grupowych społecznych inspektorów pracy.

Ustawa nadaje społecznemu inspektorowi pracy uprawnienia do kontrolowania przede wszystkim stanu budynków, maszyn, urządzeń technicznych i sanitarnych, procesów technologicznych z punktu widzenia bhp oraz przestrzegania przepisów prawa pracy, w tym postanowień układów zbiorowych pracy i regulaminów pracy, w szczególności w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy, uprawnień pracowników związanych z rodzicielstwem, młodocianych i osób niepełnosprawnych, urlopów i czasu pracy,

świadczeń z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych. Istotnym uprawnieniem społecznego inspektora pracy jest członkostwo w zespole ustalającym okoliczności i przyczyny wypadków przy pracy. Zespół ten w protokole powypadkowym przedstawia wnioski i zalecenia profilaktyczne wskazując w ten sposób jakie działania powinien podjąć pracodawca w celu eliminacji zagrożeń będących przyczyną wypadku. Społeczny inspektor pracy ma również prawo podejmowania działań na rzecz aktywnego udziału pracowników w kształtowaniu właściwych warunków bezpieczeństwa i higieny pracy oraz oddziaływać na przestrzeganie przez pracowników przepisów i zasad bezpieczeństwa i higieny pracy. W celu skutecznego realizowania swoich uprawnień ustawa nadaje społecznemu inspektorowi pracy narzędzia oddziaływania na pracodawcę i pracowników takie jak informowanie o nieprawidłowościach w zakresie ochrony pracownika i dokonania odpowiedniego wpisu oraz wnioskowanie do pracodawcy o czasowe odsunięcia pracownika od pracy w przypadku stwierdzenia nieprawidłowości w wykonywaniu pracy wynikających z nieumiejętności wykonywania pracy lub nieznanomości przepisów i zasad bhp. Najbardziej ostrą formą realizacji swoich uprawnień jest możliwość wydawania pracodawcy, w formie pisemnej, zaleceń usunięcia w określonym terminie stwierdzonych uchybień oraz wstrzymania pracy urządzenia lub określonych robót w przypadku bezpośredniego zagrożenia spowodowania wypadku. Pracodawca może wnieść sprzeciw od wydanego zalecenia do Państwowej Inspekcji Pracy.

Zawieranie układów zbiorowych pracy

Bardzo istotną rolę w kształtowaniu warunków pracy w zakładzie pracy odgrywają negocjacje w celu ustalenia zakładowego bądź ponadzakładowego układu zbiorowego pracy. Właśnie w zbiorowych stosunkach pracy przejawiają się najwyraźniej funkcje reprezentacyjne i ochrony praw pracowników i pracodawców. Jest to o tyle istotne, że właśnie w dziedzinie bezpieczeństwa i ochrony zdrowia pracowników występuje szczególna kontradyktoryjność pomiędzy pracodawcami i pracownikami. Układ zbiorowy pracy zawierany jest dla wszystkich pracowników nim objętych w drodze rokowań pomiędzy pracodawcą/organizacją pracodawców i zakładową lub ponadzakładową

organizacją związków zawodowych. Kodeks pracy w Dziale Jedenastym ustala tryb i zasady zawierania zakładowych i ponadzakładowych układów zbiorowych pracy. W układzie zbiorowym pracy strony mogą ustalać treść stosunku pracy w tym również prawa i obowiązki stron stosunku pracy w dziedzinie bezpieczeństwa i higieny pracy. Należy jednak pamiętać, że , zgodnie z art. 9 Kodeksu pracy postanowienia układów zbiorowych pracy i porozumień zbiorowych nie mogą być mniej korzystne niż przepisy Kodeksu pracy oraz innych ustaw i aktów wykonawczych. Należy też pamiętać, że przepisy bezpieczeństwa i higieny pracy mają charakter semiimperatywny, co również w sposób istotny ogranicza możliwość ingerowania w ich treść poprzez postanowienia układu zbiorowego pracy. Oznacza to *de facto*, że w układzie zbiorowym pracy, w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy partnerzy społeczni mogą uwzględniać jedynie określone przywileje dla pracowników związane z warunkami pracy (np., dodatki finansowe za prace w szkodliwych warunkach, dodatkowe urlopy, skrócony czas pracy ze względu na warunki pracy, dodatkowe wyżywienie itp.).

Należy również wspomnieć o możliwości konfrontacyjnego dochodzenia swoich uprawnień między innymi dotyczących warunków pracy. Polega ona na możliwości, po zastosowaniu odpowiednich procedur, wszczęcia przez organizację związkową sporu zbiorowego z pracodawcą, który w efekcie może doprowadzić do strajku. W zakresie żądań związków zawodowych wysuwanych w trakcie trwania sporów zbiorowych często występują postulaty poprawy bezpieczeństwa i higieny pracy w zakładzie pracy, chociaż należy stwierdzić, że zagadnienia te nie są postulatem stanowiącym główną lub jedyną przyczynę wszczęcia takiego sporu.

Pozostałe uprawnienia zakładowych organizacji związkowych w dziedzinie bezpieczeństwa i higieny pracy

Poza wymienionymi kompetencjami w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy zakładowe organizacje związkowe mogą również występować z wnioskami o poprawę warunków pracy, kontrolować i nadzorować przestrzeganie prawa pracy, a w szczególności bezpieczeństwa i higieny pracy. Mają również uprawnienia do wnioskowania o przeprowadzenie badań w związku z występowaniem zagrożeń dla życia i zdrowia pracowników. Dlatego istotne jest ustalenie zasad komunikacji i współpracy pomiędzy związkami zawodowymi a pracodawcą pracownikami. Nieodpowiedni przepływ informacji lub jej brak stanowi duży problem zarówno w

dużych jak i małych zakładach pracy. Równie ważne jest opracowanie systemu monitorowania przez zakładową organizację związkową stanu bhp oraz opracowanie systemu komunikacji pracowników z organizacją w przypadku, gdy nie są przestrzegane wymagania w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy.

Najważniejsze przepisy dotyczące działań związków zawodowych w obszarze bezpieczeństwa i higieny pracy

- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (t.j. Dz.U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94 ze zm.)
- Ustawa z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych (t.j. Dz.U. z 2001 r. Nr 79, poz. 854, ze zm.)
- Ustawa z dnia 24 czerwca 1983 r. o społecznej inspekcji pracy (Dz.U. Nr 35, poz. 163, ze zm.)
- Ustawa z dnia 6 lipca 2001 r. o Trójstronnej Komisji do Spraw Społeczno-Gospodarczych i wojewódzkich komisjach dialogu społecznego (Dz.U. Nr 100, poz. 1080 ze zm.)